

Перформативність, дискурс і комунікація: співвідношення понять

Performativity, Discourse and Communication: Relationship of Concepts

РУСЛАНА БЕЗУГЛА
Доктор мистецтвознавства,
Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України,
Завідувачка відділом теорії та історії культури
r.bezuhla@gmail.com

RUSLANA BEZUHLA
Doctor of Arts Studies,
Modern Art Reserch Institute of the National Academy of Arts of Ukraine,
Head of the Department of Theory and History of Culture
orcid.org/0000-0002-3787-2430

Анотація. У статті проаналізовано підходи щодо дослідження таких феноменів й, відповідно, понять як перформативність, дискурс і комунікація, що дає можливість простежити, як у структурі художньої культури пов'язані між собою різноманітні види комунікації. З'ясовано, що у сучасному суспільстві перформативність, дискурс і комунікація передбачають значно вищий рівень узагальненості та поширеності, ніж у попередні історичні періоди, що, відповідно, призводить до розширення предметного поля дослідження цих феноменів. Досліджені та систематизовані наявні теорії щодо концептуалізації перформативності, комунікації і дискурсу в модусі гуманітарного знання.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали такі філософські та загальнонаукові підходи, принципи й методи, що дали змогу розглянути феномени перформативності, дискурсу та комунікації з різновекторних позицій: метод узагальнення дав змогу окреслити місце перформативності, дискурсу і комунікації у світоглядній парадигмі завдяки аналізу неоднозначних формулювань і висловлювань стосовно досліджуваних явищ, що були репрезентовані в різноманітних джерелах; міждисциплінарний підхід забезпечив використання при аналізі досліджуваних явищ останніх теоретичних доробків соціально-гуманітарних наук; соціологічний підхід дозволив розглянути явища перформативності, дискурсу і комунікації на макросоціальному та мікросоціальному рівнях.

Ключові слова: перформативність, дискурс, комунікація, комунікативні процеси, перформативна комунікація, перформативний дискурс, концептуалізація.

Постановка проблеми. У новій соціальній реальності внаслідок ускладнення соціокультурних та мистецьких трансформацій посилюються процеси біфуркації, зростають ризики, відбувається ескалація конфліктів. Тому, на думку З. Баумана, найбільш адекватною характеристикою цієї нової реальності є «плинність», доповнена такими поняттями, як «плинна реальність», «плинна любов», «плинний страх» і, відповідно, «плинна культура» [2].

Шляхи розвитку сучасного суспільства і культури в умовах «плинності» складно передбачити та спрогнозувати, а сучасна доба характеризується розширенням предметного поля культури, зокрема такими тенденціями, як диджиталізація, віртуалізація, комерціалізація, стирання кордонів

між елітарним і масовим мистецтвом, втрата цілісності, а також полістилізм, звільнення від будь-яких норм регламентації тощо. Іntenція сучасного мистецтвознавства полягає в розширенні дослідницького простору за рахунок трансдисциплінарності та міждисциплінарності, використання теоретичних напрацювань різних гуманітарних наук й опанування різновекторних соціокультурних та художньо-мистецьких проблем.

Актуальність теми статті обумовлена зростанням уваги сучасних соціогуманітарних наук до таких феноменів, як комунікація, дискурс та перформативність, що є досить закономірним й пояснюваним, оскільки глобальні трансформаційні процеси супроводжуються не тільки проникненням

комунікації в усі сфери життєдіяльності суспільства, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних структур, але й глибоким переосмисленням комунікативної природи соціальної реальності [15], сучасних змін в соціально-комунікативній сфері, місця і ролі комунікацій в розвитку суспільства.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження таких феноменів й, відповідно, понять як перформативність, дискурс і комунікація, що дає можливість простежити, як у структурі художньої культури пов'язані між собою різноманітні види комунікації, яким є співвідношення в сучасній культурі та мистецтві зримого, мислимого та несвідомого. О. Лосев вважав, що назвати предмет або явище, дати їм ім'я, подолати хаотичну плинність життя — це значить зробити світ осмисленим. Весь світ, весь всесвіт — це і є імена, а «ім'я є життя» [11, с. 199]. Згідно тезису Декарта, який в своєму XIII правилі для керівництва розуму наголошує, що якби філософи назавжди дійшли згоди щодо значення слів, то майже всі їхні суперечки були б припинені [4, с. 129].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу цієї роботи становлять як фундаментальні праці сучасних дослідників, у яких сформульовано та розроблено підходи, принципи, категорії та поняття, котрі набувають засадничого сенсу при всебічному дослідженні сутності таких явищ, як перформативність, дискурс і комунікація, так і узагальнюючі дослідження в галузі теорії та історії культури. Дослідження таких феноменів, як перформативність, комунікація і дискурс мають широкий спектр і глибину наукових розробок, представлені авторами з різних країн та різними науковими школами й теоретико-методологічними підходами, серед яких можна виокремити мистецтвознавчі, театрознавчі, культурологічні, соціополітичні тощо.

Мета статті — дослідити та систематизувати наявні теорії щодо концептуалізації перформативності, комунікації і дискурсу в модусі гуманітарного знання, що забезпечить розв'язання наукової проблеми уточнення понятійно-категоріального

апарату сучасної культурології та мистецтвознавства.

Виклад основного матеріалу. Перебудова державної структури України, яка відбулася наприкінці XX століття, призвела до зламу «звичної» та «природної» інфраструктури культурного й мистецького життя та часткової зміни ціннісних орієнтацій у суспільстві. Українське мистецтво опинилося в зовсім нових умовах розвитку. Крім процесів комодифікації воно зазнало впливу й глобалізаційних процесів, зокрема стрімкого розвитку засобів масової інформації та комунікації, розширення діапазону й швидкості поширення різноманітної, особливо візуальної, інформації тощо.

В останні десятиліття XX століття криза класичної теорії мистецтва набула практично глобального масштабу та проявилася як у вітчизняному мистецтвознавстві, так і в західній естетичній науці через руйнування фактичного зв'язку між системою основних естетичних категорій і сучасним мистецтвом. Оскільки мистецтво є відкритою системою, воно дуже чутливо реагує на різноманітні зміни, які відбуваються в соціумі. З одного боку, мистецтво існує як певна єдність видів, для яких характерні такі спільні ознаки, як образність, справжність, художність, оригінальний авторський підхід тощо. З іншого — мистецтво як відкрита система (ми це вже зазначали) підпадає під вплив різних соціокультурних та економічних процесів, передусім це розвиток digital-технологій, зокрема й інформаційних (що змушує митців шукати нові засоби, прийоми та форми), і процеси комодифікації, під впливом яких твори мистецтва перетворюються на товар, що залежить від споживання. Кожна історико-культурна епоха створює власну «картину світу», властивий для неї спосіб художнього бачення, свою сукупність загальних, переважно неявних, передумов художньої творчості та, власне, тільки для неї характерне мистецтво. Зміна історичних епох означає кардинальну трансформацію способу художнього бачення, відповідно і радикальний переворот у художньому трактуванні світу.

У кінці ХХ — на початку ХХІ століття в українському культурно-мистецькому дискурсі з'явилися та поступово почали поширюватися в мовній практиці такі слова, як-от перформативність, дискурс, комунікація, комунікативні та перформативні практики тощо. Важливо зауважити, що в сучасному мистецтвознавстві існує певна термінологічна невизначеність зазначених понять. Незважаючи на те, що проблему комунікації та перформансу, з одного боку, науковці активно досліджували, а з іншого — в аспекті її осмислення постає велика кількість дискусійних питань, які потребують додаткового опрацювання, адже ці явища є досить неоднозначними. Загальновідомо, що уточнення основних понять має суттєве й навіть принципове значення, адже з термінологічними вишукуваннями і вільностями в сучасній науці доводиться стикатись досить часто, що значно ускладнює усвідомлення й без того досить непростих проблем, заважає взаєморозумінню як на рівні повсякденної комунікації, так і в науковому середовищі.

Зазначимо, що в сучасній українській соціогуманітарній науці поки що остаточно не сформувались чітко визначені наукові течії та напрями, які б займались вивченням історії понять, зокрема мистецтвознавчих чи культурологічних. Мова йде про сферу досліджень, представники якої вивчають історичний контекст створення смислу основних понять культурологічно-мистецтвознавчого словника. При цьому зміст поняття не зводиться до простих лексикологічних викладок, а концепти розглядаються в їх численних семантичних співвідношеннях та соціальних мовних взаємодіях.

Важливою для нашого дослідження стала концепція Райнхарта Козеллека (*Reinhart Koselleck*, 1923–2006), презентована в науковому проєкті «Основні історичні поняття. Історичний словник політико-соціальної мови в Німеччині» (*Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache*) [22], присвяченому теоретично дискусійним питанням про темпоральні структури в історичному розвитку понять. Козеллек стверджує, що всі поняття є пов'язаними з іншими сучасними їм поняттями і проводили дослідження понять

тільки в межах наукової мови є значною помилкою, оскільки умовності повсякденної мови мають велике значення. Науковець наголошує, що в результаті збільшення кількості контекстів з'являється можливість вивчення всіх аспектів відповідної мови в певний момент історичного процесу, а оскільки здійснити все це одночасно практично неможливо, закономірним є той факт, що напрям, в якому буде відбуватись дослідження, залежить від кожного окремого науковця, від його пізнавальних інтересів і порушених ним питань [22].

В межах історії понять для вирішення поставлених завдань Х. Шульцц (*H. Schultz*) запропонував чотири варіанти співвідношення понять і реальності. На його думку, початковим пунктом дослідження стає наявність двох складових — «відповідного стану» (*Zustand*) і «наявність понять», що відображають цей стан/реальність, а також можливість «розпоряджатися» цими поняттями. Перший варіант передбачає, що стан/реальність, як і поняття, протягом тривалого періоду залишаються в стабільному положенні; другий варіант — що вони обидва змінюються, тобто поняття і стан змінюються гармонійно; третій — виходить з того, що реальність є сталою, а змінюється поняття. Тобто реальність по іншому концептуалізується, змінюється спосіб концептуалізації. І, четвертий, останній варіант — є протилежністю третьому. Поняття є стабільними, а реальність змінюється [25].

Р. Козеллек відмічає, що запропоновані Х. Шульццем чотири моделі співвідношення реальності і понять є досить схематичними і спрощеними, проте зазначає, що незважаючи на те, що реальний світ, історія і мова влаштовані досить складно, саме ці моделі можуть стати надійним підґрунтям дослідницького процесу [6, с. 23]. Історія понять є не просто історією окремих понять в їхньому власному змісті, а історією взаємозв'язків слів з поняттями та з історичною дійсністю, адже в аналізі історії понять передбачається зв'язок із «зовнішньою історією» та активна взаємодія з нею.

Наукова мова — динамічна система, що не тільки самозберігається, але й самооновлюється

через нові слова й терміни, які не завжди знаходять відображення навіть в останніх довідкових виданнях. В контексті дослідження комунікативних процесів мистецьких перформативних практик кінця ХХ — початку ХХІ століття (згідно тематичного плану фундаментальних наукових досліджень ІПСМ НАМУ, номер державної реєстрації: 0120U101096) важливим є уточнення таких понять, як комунікація, перформативність, дискурс. Сучасний мистецтвознавчий та культурологічний аналіз важко уявити без цих понять, а науковці використовують їх не тільки як окремі слова і терміни, але й в складі словосполучень: перформативна комунікація, перформативний дискурс, дискурсивні поля, перформативні практики, комунікативні процеси, перформативна дія, дискурсивність, перформативні теорії тощо.

Слово «комунікація» в українській мові є запозиченим словом-космополітом (інтернаціоналізмом) — тобто таким, що зберігає тотожність у різних мовах і, відповідно, у процесі комунікативного обміну втілює у собі саму ідею мовної інтеграції. Згідно з найбільш поширеною точкою зору, слово «комунікація» походить від латинського дієслова «communicare». В «Етимологічному словнику української мови» зазначено, що слово «комунікація» походить від латинського communicatio («повідомлення, передача»), пов'язане з дієсловом communico («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), яке є похідним від communis («спільний») [5, с. 545]. Тлумачний словник В. Даля пропонує наступне значення іменника «комунікація»: «повідомлення, шляхи, дороги, засоби зв'язку» [14]. Зазначимо, що слово «комунікація» існує у багатьох європейських мовах із незначними відмінностями у його написанні та вимові: communication (англ.), communication (франц.), kommunikation (нім.), komunikacja (пол.) та ін. Найбільш поширеними перекладами є: спілкування, зв'язок, повідомлення, інформація, взаємодія, об'єднання, передача, сповіщення, обмін інформацією, засіб зв'язку, постачання, розсилка, уявлення, засіб спілкування тощо.

У 40-х роках ХХ століття виникає теорія комунікації як результат наукової діяльності К. Шеннона,

В. Вівера та Н. Вінера. У розвитку західної теорії комунікації можна виділити декілька етапів. Перший етап пов'язаний з розвитком інформаційних теорій й технологій та розробкою математичної моделі комунікації К. Шенноном і В. Вівером, у межах якої комунікація — це процес передавання інформації від одного джерела до іншого та її сприйняття. Згодом ця модель була трансформована й отримала визнання як модель інформаційної трансмісії. Починаючи з 50-х років ХХ століття розпочинається другий етап, коли комунікацію починають досліджувати в контексті людської міжособистісної взаємодії. До дослідження явища комунікації залучаються науковці різних наукових галузей, в тому числі й антропологи, психологи, психіатри та психотерапевти тощо. Третій етап дослідження комунікації характеризується розширенням системного підходу, а комунікацію починають розглядати як соціальний процес, акцентуючи увагу на інтерактивному та транзактному характері комунікації. Зазначається, що будь-який комунікативний процес неодмінно включає в себе, крім реальної конкретної ситуації, минуле (пережитий досвід) та проектується в майбутнє. Явище комунікації стає предметом обговорення в різноманітних дискурсах, масмедіа тощо. Зазначена ситуація призводить до значного розширення денотатів слова «комунікація». Наприклад, 1972 року Ф. Данс і У. Ларсон нараховують близько 120 тлумачень терміну «комунікація», а вже в 1996 році Дж. Андерсен виокремлює більше ніж 240 дефініцій [24].

Поняття «комунікація» є досить багатозначним й використовується в різних галузях, конкурує із загальноприйнятим терміном «спілкування» та активно використовується в гуманітарних науках. У результаті аналізу наявних дефініцій слова «комунікація» можна стверджувати, що, попри значне розширення денотатів, у сучасних словниках та наукових дослідженнях остаточного визначення поняття «комунікація» не відбулося. Досліджуючи комунікацію як сутнісну характеристику суспільства, Н. Луман розуміє суспільство як систему комунікацій та зазначає, що «людські стосунки, да і саме суспільне життя неможливі

без комунікації» [23] і тільки «комунікація може здійснювати комунікацію» [23, с. 17]. Ю. Хабермас тлумачить комунікацію як взаємодію (як мінімум двох індивідів) та виділяє три види комунікації: когнітивну, інтерактивну та експресивну [21]. Р. Якобсон визначає комунікацію як процес передавання інформації за допомогою знакових систем (сигналів) [19]. Г. Почепцов під терміном «комунікація» розуміє процеси перекодування вербальної сфери у невербальну і навпаки та зазначає, що комунікація допомагає посилити диспозиції, які існують у суспільстві [12]. У цьому контексті потрібно вказати, що для комунікативної практики важливо протиставити два типи знання — глибоке й орієнтовне. Тобто людина диференціює світ за значущими для її практичної діяльності галузями. Зона орієнтовного знання значно ширша за зону глибокого знання, адже глибоке знання «перетікає у віру» та стає основою особистості, тоді як орієнтовне знання за своєю природою має бути рухомих і схильним до постійних змін [8].

Аналіз теоретичного доробку науковців щодо проблеми концептуалізації комунікації дозволяє стверджувати, що сучасний зміст поняття «комунікація» частково відрізняється від етимологічного значення мови оригіналу, його використовують у різноманітних дискурсах, а поняття має широкий спектр значень (який буде, ймовірно, розширюватися). У сучасних наукових дослідженнях поняття «комунікація» та похідні від нього (комунікативність, комунікативні практики, комунікативні процеси, тощо) використовуються досить активно. Проте стверджувати про наявність усталеного тлумачення цього терміну поки що зарано, адже відмінності в тлумаченні обумовлені завданнями досліджень і загальним понятійно-категоріальним апаратом (системою), в яку вчені певної школи включають цей термін. В науковій літературі, де описано результати дослідження комунікації, на сьогодні спостерігаємо значне розширення денотат-поняття «комунікація», з'являються нові значення, а неоднозначність розуміння цього поняття обґрунтовується використанням різних методологічних установок і принципів, згідно

із поставленими завданнями чи розв'язуваними теоретичними проблемами.

О. Чегвінцева вважає, що комунікація соціального містить в собі два види комунікації: комунікацію як мовне явище, де компетенція — це «перформативність правил мови» та комунікацію як соціальний контакт, де фатика виявляє «перформативність неписаних правил соціального». Дослідниця наголошує, що комунікативні кордони соціального виявляються як межі перформативності комунікації, де на «верхньому рівні» знаходяться перформативні правила мови, а на «нижньому» — фатика як перформативні неписані правила соціального [18, с. 111]. На думку дослідниці, перформативність комунікації актуалізується в її дискурсивному самовизначенні.

Комунікація перформативно розгортається на різних рівнях. «Будь-який комунікативний жест повинен бути виконаним, втіленим в певній дії, яка сприймається (при цьому — в залежності від ситуації — такого роду жестом можуть виступати й мовчання, і бездіяльність» [10, с. 140]. Категорія перформативності визнається конститутивною ознакою комунікації. Так, Ю. Хабермас розглядає перформативність як комунікативну вимогу для самоусвідомлення й самоствердження [16]. На його думку, перформативний текст є, в першу чергу, комунікативною дією — дією самопрезентації-репрезентації особистості через актуалізовані способи думки й діяльності [21].

Загальновідомо, що вперше поняття «перформативність» було введено Дж. Остіном по відношенню до висловлювань, які не просто описують певні дії, але й самі є дією. Виділивши перформативність як особливе мовне явище, Дж. Остін спробував узагальнити різні типи висловлювань, а в основу теорії мовленнєвих актів було закладено поняття перформативу (від середньолат. *performato* — дію) як слово або висловлювання, що є еквівалентним дії чи вчинку [3]. Перформативи — це такі типи вербальних і невербальних висловлювань, реалізація яких передбачає не опис, а утвердження певного соціального змісту за обов'язкової наявності аудиторії.

В останні роки феномен перформативності стає об'єктом дослідження різних галузей наукового знання: філософії, культурології, мистецтвознавства, етнології, соціології тощо. Це обумовлено тим, що дослідження прагматичної категорії перформативності вийшло за межі окремого мовленнєвого акту (де перформативність виражається в тождності слова і дії і де визначальну роль відіграють граматичні ознаки). М. Карповець, аналізуючи соціальну реальність з позицій перформативної теорії, зазначає, що перформансом є будь-яка чуттєво-тілесна практика повсякденного життя, що має характер театрального акту або спектаклю [9]. В. Кузнецов зазначає, що перформативність криється в будь-якому висловлюванні, проте, якщо в деяких випадках вона є неприциповою для розуміння або пояснення, то в інших ситуаціях вона буде непереборною [10, с. 138]. В. Карасик відзначає, що під перформативністю розуміється здатність дискурсу створювати факти в свідомості носіїв мови як представників певної етно- і соціокультурної спільноти у відповідності з їх ціннісною картиною світу і у відповідності з актуальними смислами реального спілкування [7, с. 303]. На думку К. Вульфа, художня і соціальна діяльність існують як перформанс, мовлення — як перформативна дія, а перформативність є похідним поняттям, що тематизує ці зв'язки [29].

Вихід поза межі мовленнєвого акту призвів до розширення семантики поняття «перформативність», яке стали застосовувати в контексті дискурсів (в найбільш широкому тлумаченні цього терміну — висловлюваннях, текстах, соціальних діях, культурних та соціальних подіях і практиках тощо) як вербальних, так і невербальних. Також розширилось і тлумачення перформативності, оскільки окрім виконання норми відповідності слова/думки і дії, феномен перформативності включає в себе також і поняття перформансу, передбачає сценарний, театралізований характер спілкування. Перформативність розуміємо як людську здатність змінювати (завдяки мові) й упорядковувати (завдяки повторенню) соціальну реальність.

Важливо зазначити, що в сучасній гуманітарній науці відсутній єдиний підхід стосовно тлумачення перформативного дискурсу. Перформативний дискурс ідентифікується за певними ознаками: традиційність, індексальність, ітеративність, колективність. Під традиційністю розуміється закріпленість перформативних практик за конкретними ситуаціями, в яких і той, хто говорить, і той, хто слухає, наділені фіксованими статусними усталеними ролями, які не змінюються в часовому й просторовому відношення. Ознака індексальності полягає в наявності відповідних знаків, на підставі яких учасники усвідомлюють зміст перформативного висловлювання. Знакова властивість забезпечує впізнаваність такого типу дискурсу в силу його ітеративності, тобто повторюваності, прецедентності. Колективність як ознака перформативності співвідноситься з тим, що перформативні дії передаються із покоління в покоління і нав'язуються індивідам [17].

На думку В. Карасика, перформативному дискурсу притаманні наступні ознаки: фактуальність, актуальність, протокольність, офіційність спілкування [7, с. 300]. Фактуальність — визначна ознака перформативності, що пов'язана зі здатністю дискурсу відтворювати факти, які тягнуть за собою певні зміни в оточуючій дійсності, зокрема в ментальному стані учасників ситуації. Офіційність спілкування пов'язана з інституціональним характером дискурсу, в якому актуалізуються статусно-рольові відношення комунікантів. В цьому смислі офіційне спілкування майже завжди є перформативним. Протокольність — певна послідовність мовленнєвих і немовленнєвих актів в здійсненні комунікативної дії, процедура виконання. Ознаки офіційності і протокольності вказують на ритуальний характер дискурсу. Головне завдання перформативного дискурсу — створювати факти, встановлювати норми поведінки у такий спосіб змінювати реальну дійсність, соціальний статус і ментальний стан людей [7].

Значна частина дослідників відмічає наявність ще однієї з ознак перформативності та перформативного дискурсу — ритуальність. Під ритуалом

розуміють форму соціальної практики, яка являє собою стилізований і ретельно спланований набір слів і жестів, що виконуються спеціально обраними та підготовленими для цього людьми. Для ритуальних дій характерні передбачуваність, запрограмованість, традиційність, відсутність елементу новизни, переважання фативи над інформативністю, стабільність та незмінність. Важлива особливість ритуальної дії, що підкреслює її перформативність, полягає в тому, що ритуальна дія не підлягає верифікації, її справжність закладена в ній самій, дія вже проголошує істину [3; 20; 27; 28]. Повторюваність ритуальної дії забезпечує її впізнаваність, що дозволяє учасникам ідентифікувати себе, визначити свою роль і статус в конкретній комунікативній ситуації, розуміти дію в контексті дискурсу. Вплив, який здійснює ритуальна комунікація, пов'язаний часто з чуттєвим сприйняттям того, що відбувається, з уявою, переживаннями, емоціями і не має на увазі критичного відношення. Тобто взаємодія здійснюється через дотримання зовнішньої форми комунікації без усвідомлення того, що відбувається. Дискурс в його вербальному і невербальному прояві в силу ритуальності сам формує відповідну комунікацію, визначає ролі й правила поведінки учасникам, відтворює факти і нові сутності, регламентуючи у такий спосіб взаємодію між комунікантами. Ритуальність початково закладена в структурі перформативного дискурсу і є однією з умов успішної комунікації.

Висновки. Проаналізований теоретичний доробок науковців щодо концептуалізації таких термінів, як «комунікація», «перформативність», «дискурс»

в сучасній гуманітарній науці дозволяє стверджувати, що в умовах «плинності» відбулася плюралізація науки, розширилося проникнення наук, включаючи соціальні і гуманітарні науки, в різні соціальні і мистецькі практики, а оскільки пізнання і досвід в сучасному суспільстві все більше опосередковані науковим знанням, зростає і число нових понять і термінів.

Терміни, які ми досліджували в цій статті, мають в сучасній гуманітарній науці якщо не найбільш прийнятне, то найбільш частотне ототожнення: перформативність ототожнюють з дією (процесом), дискурс — з текстом, комунікацію — з інформацією.

З'ясовано, що кожне із зазначених понять має множинні тимчасові нашарування, смисл яких має силу протягом різних часових проміжків, а неоднозначність їх розуміння обумовлена використанням різних методологічних установок і принципів, згідно із поставленими завданнями чи розв'язуваними теоретичними проблемами. Крім того, виявляються недостатніми, оскільки втрачають когнітивний потенціал, методи опису різних комунікативних ситуацій і, зокрема, сучасного візуального континууму. Важливо зазначити, що проведене дослідження не вичерпує проблему вивчення та співвідношення таких понять, як перформативність, дискурс і комунікація. Принципова новизна авторського підходу полягає в розширенні предметного поля дослідження цих феноменів, у приверненні уваги науковців до нових аспектів, у формуванні доказової бази та розробці більш усталеного понятійно-категоріального апарату сучасної гуманітаристики.

Література

1. Англо-український словник / [Є. І. Гороть та ін.; під заг. керівн. Є. І. Гороть]. Вінниця: Нова книга, 2006. 1700 с.
2. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. под ред. В. Иноземцева. Москва: Логос, 2002. 390 с.
3. Вульф К. К генезису социального. Мимезис, перформативность, ритуал. Санкт-Петербург: Интерсоцис, 2009. 164 с.
4. Декарт Р. Правила для руководства ума. Сочинения в 2 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1989. С. 77–153.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 2. С. 545.
6. История понятий, история дискурса, история менталитета / Сборник статей под редакцией Ханса Эриха Бёдекера. Перевод с немецкого. Москва: Новое литературное обозрение, 2010. 328 с.
7. Карасик В. И. Языковые ключи. Москва: Гнозис, 2009. 406 с.
8. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла. Москва: Гнозис, 2010. 351 с.
9. Карповець М.В. Перформативна природа соціальної реальності // Гуманітарний часопис. 2017. № 3–4. С. 50–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2017_3-4_8 (дата звернення: 21.04.2021).
10. Кузнецов В. Перформативность и уровни коммуникации // Логос. 2009. № 2. С. 136–150.
11. Лосев А. Ф. Философия имени / Самое само: сочинения. Москва: Эксмо-Пресс, 1999. С. 29–204.
12. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва: Реал-бук, Киев: Ваклер, 2001. 656 с.
13. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.
14. Толковый словарь живого великорусского языка В. И. Даля. Издание общ-ва любителей Российской словесности учрежденного при Императорскомъ Московскомъ Университете. Часть вторая; И-О. Москва: Вь типографии А. Семена. 1865. URL: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_02000000628?page=138&rotate=0&theme=white (дата обращения: 03.05.2021).
15. Третьяк Г. Е. Кризисные коммуникации — феномен социокультурной действительности. Москва: Русайнс, 2018. 136 с.
16. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. Москва: Academia, 1995. 256 с.
17. Четыркина И. В. Перформативность как конститутивный признак культуры: этническая и историческая перспектива. Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2005. 223 с.
18. Чигвинцева О. А. Перформативность коммуникации: от фатики к прагматике. Вестник Томского государственного университета. 2015. № 394. С. 107–113. doi:10.17223/15617793/394/18 (дата обращения: 05.05.2021).
19. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм: «за» и «против». Москва: Академия, 1975. С. 193–230.
20. Belliger A., Krieger D. Ritualtheorien. Ein einfuhrendes Handbuch. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1998. 500 s.
21. Habermas J. Theory of communicative action. Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 7: Filosofiya, 1993, no. 4, pp. 43–63.
22. Koselleck R. Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache. Stuttgart. 1972. S. XIII–XXVIII.
23. Luhmann N. What is communication? Available from: <http://u.to/6M8RCg.c>. 43 (access date: 05.05.2021).
24. Schramm W. L. The Beginnings of Communication Study in America: a memoir / W. L. Schramm; Ed. by S. Chaffee and E. Rogers. A: Sage, 1997.
25. Schultz H. Begriffsgeschichte und Argumentationsgeschichte / Historische Semantik und Begriffsgeschichte. Stuttgart, 1998. S. 43–74.

26. The concise Oxford dictionary thesaurus / Comp. by B. Kirkpatrick. Oxford: Oxford univ. press, 1997. 896 p.
27. Turner V. Vom Ritual zum Theater. Der Ernst des menschlichen Spiels. Frankfurt/Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1995. 168 s.
28. Wirth U. Das Performanzbegriff im Spannungsfeld von Illokution, Iteration und Indexikalität / Performanz. Zwischen Sprachwissenschaft und Kulturwissenschaften. Vg. v. U. Wirth. Frankfurt, 2002. S. 9–60.
29. Wulf C. Zur Genese des Sozialen: Mimesis, Performativität, Ritual. Bielefeld: Transcript Verlag, 2005.

References

1. Anglo-ukrayins`ky`j slovny`k / [Ye. I. Gorot` ta in.; pid zag. kerivn. Ye. I. Gorot`]. Vinny`cya: Nova kny`ga, 2006. 1700 s.
2. Bauman Z. Individualizirovannoe obschestvo / per. s angl. pod red. B. Inozemtseva. Moskva: Logos, 2002. 390 s.
3. Vulf K. K genezisu sotsialnogo. Mimesis, performativnost, ritual. Sankt-Peterburg: Intersotsis, 2009. 164 s.
4. Dekart R. Pravila dlya rukovodstva uma. Sochineniya v 2 t. T. 1. Moskva: Myisl, 1989. S. 77–153.
5. Ety`mologichny`j slovny`k ukrayins`koyi movy`: u 7 t. / gol. red. O. S. Mel`ny`chuk. Ky`yiv: Nauk. dumka, 1985. T. 2. S. 545.
6. Istoriya ponyatiy, istoriya diskursa, istoriya mentaliteta / Sbornik statey pod redaktsiyey Hansa Eriha BYodekera. Perevod s nemetskogo. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2010. 328 s.
7. Karasik V. I. Yazykovyie klyuchi. Moskva: Gnozis, 2009. 406 s.
8. Karasik V. I. Yazykovaya kristallizatsiya smysla. Moskva: Gnozis, 2010. 351 s.
9. Karpovecz` M.V. Performaty`vna pry`roda social`noyi real`nosti // Gumanitarny`j chasopy`s. 2017. # 3–4. S. 50–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2017_3-4_8 (last accessed: 21.04.2021).
10. Kuznetsov V. Performativnost i urovni komunikatsii // Logos. 2009. # 2. S. 136–150.
11. Losev A. F. Filosofiya imeni / Samoe samo: sochineniya. Moskva: Eksmo-Press, 1999. S. 29–204.
12. Pocheptsov G. G. Teoriya komunikatsii. Moskva: Real-buk, Kiev: Vakler, 2001. 656 s.
13. Slovny`k inshomovny`x sliv / [uklad.: S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa]. Ky`yiv: Nauk. dumka, 2000. 680 s.
14. Tolkoviy slovar zhivago velikoruskago yazyika V. I. Dalya. Izdanle obsch-va lyubiteley Rosllyskoy slovesnosti uchrezhdenago pri Imperatorskom` Moskovskom` Universitete. Chast vtoraya; I-O. Moskva: V` tipografii A. Semena. 1865. URL: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_02000000628?page=138&rotate=0&theme=white (last accessed: 03.05.2021).
15. Tretyak G. E. Krizisnyie komunikatsii — fenomen sotsiokulturnoy deystvitelnosti. Moskva: Rusayns, 2018. 136 s.
16. Habermas Yu. Demokratiya. Razum. Nравstvennost. Moskva: Academia, 1995. 256 s.
17. Chetyrkinina I. V. Performativnost kak konstitutivnyiy priznak kulturyi: etnicheskaya i istoricheskaya perspektiva. Krasnodar: Kubanskiy gos. un-t, 2005. 223 s.
18. Chigvintseva O. A. Performativnost komunikatsii: ot fatiki k pragmatike. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2015. # 394. S. 107–113. doi:10.17223/15617793/394/18 (last accessed: 05.05.2021).
19. Yakobson R. Lingvistika i poetika // Strukturalizm: «za» i «protiv». Moskva: Akademiya, 1975. S. 193–230.
20. Belliger A., Krieger D. Ritualtheorien. Ein einfuhrendes Handbuch. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1998. 500 s.
21. Habermas J. Theory of communicative action. Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 7: Filosofiya, 1993, no. 4, pp. 43–63.

22. Koselleck R. *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache*. Stuttgart. 1972. S. XIII–XXVIII.
23. Luhmann N. What is communication? Available from: <http://u.to/6M8RCg.c>. 43 (last accessed: 05.05.2021).
24. Schramm W. L. *The Beginnings of Communication Study in America: a memoir* / W. L. Schramm; Ed. by S. Chaffee and E. Rogers. A: Sage, 1997.
25. Schultz H. *Begriffsgeschichte und Argumentationsgeschichte / Historische Semantik und Begriffsgeschichte*. Stuttgart, 1998. S. 43–74.
26. *The concise Oxford dictionary thesaurus / Comp.* by B. Kirkpatrick. Oxford: Oxford univ. press, 1997. 896 p.
27. Turner V. *Vom Ritual zum Theater. Der Ernst des menschlichen Spiels*. Frankfurt/Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1995. 168 s.
28. Wirth U. *Das Performanzbegriff im Spannungsfeld von Illokution, Iteration und Indexikalität / Performanz. Zwischen Sprachwissenschaft und Kulturwissenschaften*. Vg. v. U. Wirth. Frankfurt, 2002. S. 9–60.
29. Wulf C. *Zur Genese des Sozialen: Mimesis, Performativität, Ritual* Bielefeld: Transcript Verlag, 2005.

Bezuha R. I. Performativity, Discourse and Communication: Relationship of Concepts

Abstract. The article analyzes approaches to the study of phenomena and concepts of performativity, discourse and communication, and makes it possible to trace how various types of communication are interconnected in the structure of artistic culture. It has been established that in modern society, performativity, discourse and communication provide a higher level of generalization and prevalence than in previous historical periods, which leads to an expansion of the subject field for the study of these phenomena.

The aim of the work is to research and systematize existing theories conceptualizing performativity, communication and discourse in the mode of humanitarian knowledge. This approach will contribute to solving the scientific problem of clarifying the conceptual and categorical apparatus of modern cultural studies and art history.

Methodology of work. The theoretical and methodological basis of the study were philosophical and general scientific approaches, principles and methods that made it possible to analyze the phenomena of performativity, discourse and communication from different-vector positions: the method of generalization, made it possible to determine the place of performativity, discourse and communication in the worldview paradigm due to the analysis of ambiguous formulations and statements about the phenomena, which were presented in various sources; an interdisciplinary approach ensured the use of the latest theoretical developments in the social sciences and humanities; the sociological approach made it possible to consider the phenomena of performativity, discourse and communication at the macrosocial and microsocial levels.

Keywords: performativity, discourse, communication, communicative processes, performative communication, performative discourse, conceptualization.